

Reactie wetsvoorstel Wet bestemming lichamen van overledenen

Het zou mij zeer verheugen als resomatie als nieuwe optie opgenomen zou worden in de Wet bestemming lichamen van overledenen.

Mijn voorstellen zijn ten eerste om de term alkalische hydrolyse te vervangen door resomeren en ten tweede om verschillende opties voor de bestemming van de overgebleven vloeistof bij resomatie vanuit menselijke waardigheid juist wél in de Wet bestemming lichamen van overledenen op te nemen in plaats van als 'afvalproduct' zonder nagedachtenisfunctie in het Besluit activiteiten leefomgeving (Omgevingswet).

Verder zou ik graag zien dat de mogelijkheid om veraarden als uitvaartmethode toe te laten verder onderzocht zou worden en vraag ik me af waarom er van de benaming 'Uitvaartwet' wordt afgezien?

Bij deze mijn toelichting op de eerste twee punten.

1. Alkalische hydrolyse vervangen door resomeren

In haar [kamerbrief d.d. 17-11-2020](#) schrijft de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties drs. K.H. Ollongren:

"...Al langere tijd is er belangstelling voor nieuwe vormen van lijkbezorging, ook vanuit het parlement², in het bijzonder alkalische hydrolyse (destijds beter bekend als 'resomeren'³).

³ In navolging van de Gezondheidsraad zal ik voor deze techniek voortaan de technische term alkalische hydrolyse hanteren in plaats van de term "resomeren" welke associaties oproept met Resomation Ltd, de Engelse fabrikant van alkalische hydrolyse apparatuur. (p.1)

Voor zover bekend is 'resomeren' geen geregistreerde merknaam maar zowel in de volksmond als uitvaartwereld, media ([NOS](#), [Nu.nl](#)) etc. juist de meest gangbare term om het proces van alkalische hydrolyse als uitvaartmethode te omschrijven. Zie ook de reactie op dit wetsvoorstel door Resomation Ltd, die zelf aangeven dat de term niet door hun is geregistreerd als merknaam en ze juist vereerd zouden zijn als 'hun' term gebruikt zou worden.

Verreweg het merendeel van de uitvaartorganisaties spreekt al jaren over resomeren i.p.v. alkalische hydrolyse (o.a. [Yarden/Dela](#) (een van de initiatiefnemers om resomatie in Nederland toe te laten), [Monuta](#), [PC Uitvaart](#), [Wikkelgoed](#), [Dierencrematorium Novio](#) (waar resomeren momenteel al wordt aangeboden als uitvaartmethode voor dieren) etc.). Bovendien verwijst de term alkalische hydrolyse ook naar andere (bio)chemische processen (bijv. [verzeping](#)) wat mogelijk voor verwarring zou kunnen zorgen (zie o.a. [Wikipedia](#)).

Ik zou dan ook willen voorstellen de termen resomeren, resomatie en resomatorium/resomatoria toe te passen in de wet i.p.v. te spreken over alkalische hydrolyse.

2. Bestemming vloeistof resomeren

Mijn tweede punt gaat over de waardigheid van het effluent en de nagedachtenisfunctie die deze in mijn ogen en volgens vele anderen juist wel heeft.

p.15 Memorie van toelichting – Waarom zou deze vloeistof volgens u niet herleidbaar zijn tot de overledene en daardoor geen nagedachtenisfunctie hebben? Het lijkt me net als bij begraven en cremeren duidelijk welk persoon er geresomeerd is. Waarom zou het ene (en tevens omvangrijkste) deel van het menselijk lichaam minder waardigheid verdienen dan het andere? De botresten (vaste stof) bevatten immers ook geen DNA of RNA meer.

Voor de thesis van mijn master Ecology Futures heb ik wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het proces en de ethiek rondom resomatie. Naast uitgebreid literatuuronderzoek heb ik veel mensen geïnterviewd, zowel binnen de uitvaartwereld als daarbuiten. Als belangrijkste discussiepunt kwam steevast de waardigheid van de restvloeistof naar voren, met als voornaamste bezwaar het door het riool spoelen ervan. In landen waar resomatie al is toegestaan is gebleken dat dit de voornaamste reden van mensen is om resomatie niet als uitvaartmethode te kiezen.

Graag zou ik dan ook zien dat in de Wet bestemming lichamen van overledenen deze vloeistof met net zoveel waardigheid benaderd zou worden als crematie-as en de vaste stof die bij resomatie overblijft en er aan nabestaanden verschillende opties aangeboden worden om een waardige bestemming te geven aan deze vloeistof.

Op p.9 van de Memorie van toelichting staat: *“Het is van belang dat een bestemming voor het lichaam van een overledene toelaatbaar is, met oog voor de menselijke waardigheid, duurzaamheid en veiligheid.”* Dit zijn de drie waardes die de Gezondheidsraad in haar toetsingskader destijds ook heeft toegepast.

Hoe kunt u het in het kader van waardigheid dan bij wet toelaten dat de vloeistof waarin m.u.v. de botten het gehele lichaam van de overledene is opgelost door het riool gespoeld zou mogen worden?

Uiteraard kan er beargumenteerd worden dat de vloeistof na zuivering uiteindelijk weer in een natuurlijke watercyclus terecht komt, maar juist de fase ervoor, waarbij er vermenging plaatsvindt met menselijke uitwerpselen en alles wat er in het riool terechtkomt lijkt me uitermate onwenselijk en niet menswaardig.

In mijn ogen valt door het riool spoelen van de vloeistof niet onder de *‘Gegarandeerde integriteit van het lichaam en zijn overblijfselen’* zoals door de Gezondheidsraad benoemd in haar toetsingskader.

Op p.3 en 4 van haar kamerbrief schrijft zij:

“Verder moet naar mening van de branche goed gekeken worden naar de uitwerking van de regelgeving over alkalische hydrolyse. Daarbij vergen milieu en ethiek aandacht, vooral bij het afvoeren van het effluent na zuivering. Daarvoor zijn verschillende mogelijkheden, zoals bemesting van akkers, productiebossen of herinneringsplaatsen, een deel meegeven aan de nabestaanden, afvoer via het riool of vervaardiging van biogas.”

(...)

“Voor de wettelijke regeling van alkalische hydrolyse wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij de regelgeving voor cremeren. De resterende botresten na de alkalische hydrolyse wil ik gelijkschakelen aan hetgeen geregeld is voor de as na de crematie, welke ook bestaat uit botresten (welke na de

crematie zijn vermalen). Na de alkalische hydrolyse resteert verder effluent, welke nabehandeling vereist. Dit vergt aparte regeling. Een deel van het effluent kan meegegeven worden aan nabestaanden. De rest van het effluent kan worden afgevoerd via riool of worden gebruikt voor bemesting. Ik overweeg deze mogelijkheden te regelen, zodat overledenen en nabestaanden daarin een keuze kunnen maken.”

In navolging van het voorstel van voormalig minister Ollongren lijkt het mij een wenselijke optie dat er vanuit de wet inderdaad verschillende mogelijkheden worden geboden zoals hierboven omschreven, wat alternatieven biedt voor het afvoeren van de vloeistof via het riool.

Zie ook [het patent uit 1888](#) waarin reeds duidelijk was dat de restvloeistof uitermate geschikt is als bemestingsvloeistof.

Ook wijs ik u graag op [Be A Tree cremation](#), een prachtig voorbeeld van een resomatorium waar de nabestaanden zelf de bestemming van de vloeistof kunnen kiezen. Ze werken met verschillende partijen uit hun omgeving samen waar de vloeistof heengebracht kan worden, waaronder een gedenkpark, kwekerijen en een zgn. *animal sanctuary*. Ook kunnen de nabestaanden een deel van de vloeistof meekrijgen.

Naast waardigheid geeft u aan dat duurzaamheid ook een van de toetsingscriteria is, wat ook blijkt uit de vele reacties van voorstanders van veraarden. Veel mensen zouden hun lichaam na overlijden graag (weer) als onderdeel van de natuurlijke kringloop zouden willen zien. Opgaan in de natuur, het lichaam als basis voor nieuw leven.

Juist in dat kader zou het geweldig zijn als de vruchtbare vloeistof niet alleen een meer menswaardige maar ook nog duurzamere bestemming zou kunnen krijgen in de vorm van plantenvoeding.

Net als bij het verstrooien van crematie-as zou dit nabestaanden de mogelijkheid bieden een waardige en persoonlijke bestemming toe te kennen aan (een deel van) de vloeistof. Bijvoorbeeld in eigen tuin, een prachtige bloemenweide of een gedenktuin.